

Bibliografia artykułów z czasopism zachodnio-europejskich za rok 1955 dotyczących zagadnień Odrodzenia i Reformacji

Bibliografia niniejsza dotyczy artykułów, książek recenzowanych i zanotowanych przez zagraniczne czasopisma historyczne. Celem jej jest poinformowanie czytelnika polskiego o literaturze zagranicznej dotyczącej Odrodzenia i Reformacji, w olbrzymiej większości niedostępnej w Polsce. Adnotacje oparte na recenzjach i notatkach wyrażają oczywiście sądy recenzentów; podobnie jak niepełny i częściowo niekonsekwentny opis bibliograficzny jest następstwem korzystania z opisu podanego przez recenzenta.

Bibliografia obejmuje następujące działy:

I. Problemy humanizmu i renesansu

Zagadnienia ogólne

Uniwersytety i szkolnictwo

Pisarze i uczeni (uszeregowani alfabetycznie według omawianych postaci)

Kościół katolicki

II. Reformacja

Zagadnienia ogólne

Reformacja w Anglii

Reformacja w Czechach

Reformacja we Francji

Reformacja w Niderlandach

Reformacja w Niemczech. Luteranizm

Reformacja w Pruszech

Reformacja w Szwajcarii. Zwingli, Kalwin

Reformacja w Szwecji

Reformacja na Węgrzech

Reformacja we Włoszech

W każdym dziale, względnie poddziale wyróżnione są bibliografie, źródła i opracowania; w ich obrębie zachowano kolejność alfabetyczną według autorów. Po opisie bibliograficznym danej pozycji podane jest źródło informacji (recenzja, notatka recenzyjna, względnie notatka bez adnotacji; w tym ostatnim przypadku źródło informacji podano w nawiasie) oraz ewentualna adnotacja. Skróty znajdują wyjaśnienie w wykazie wyzyskanych czasopism.

Wykaz wyzyskaných czasopism

- Annales. Economies. Sociétés. Civilisations. An. 10. Paris 1955.
The Economic History Revue. Second Series. Vol. 8:1955.
The English Historical Revue. Vol. 70:1955.
Historický Časopis Slovenskej Akademie Vied. R. 2. Bratislava 1954.
Historische Zeitschrift. Bd 179, 180. München 1955.
Historisches Jahrbuch. München-Freiburg 1955.
Historisk Tidskrift. Årg. 75. Stockholm 1955.
History. The Journal of Historical Association. New Series. Vol. 40. London 1955
Journal of the History of Ideas. Vol. 16. New York 1955.
Political Science Quarterly. Vol. 70:1955.
Revue d'Histoire Ecclésiastique. T. 50:1955.
Revue Historique. An. 79. Paris 1955. T. 213, 214.
Revue Internationale d'Histoire Politique et Constitutionnelle. Nouvelle Série. Nr
19—20. Paris 1955. Études Polonaises.
Rivista Storica Italiana. An. 67. Napoli 1955.
Schweizerische Zeitschrift für Geschichte. Jg 3. Zürich 1955.
The Slavonic and East European Revue. Vol. 33:1955.
Slezský Sborník. Acta Silesiaca. R. 53(13). Opava 1955.
Srednie Veka. T. 6, Moskva 1955.
Zeitschrift für Geschichtswissenschaft. Jg 3:1955.
Zeitschrift für Kirchengeschichte. Bd 1954/55. Bd 1955/56.

I. Problemy humanizmu i renesansu

Zagadnienia ogólne

LADNER Gerhart B.: Some Recent Publications on the Classical Tradition in the Middle Ages and the Renaissance and on Byzantium. *Tradition, Studies in Ancient and Medieval History, Thought and Religion*. T. 10:1954 s. 578—594.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1024.

Przegląd bibliografii.

Katalog der Kammerbibliothek Herzog Albrechts von Preussen aus dem Jahre 1570. Hrsg. von P. G. THIELEN. *Jahrbuch der Albertus-Universität Königsberg*. Bd 4:1954 s. 202—226, Bd 5:1955 s. 242—252.

Not.: *Historische Zeitschrift*. Bd 179 s. 644.

Wydawca w drugiej części publikacji komentuje zawartość biblioteki.

BROCHON Pierre: *Le livre de colportage en France depuis le XVIe siècle, sa littérature, ses lecteurs*. Gründ. Paris 1954.

Not.: Mandrou Robert, *Annales* s. 583.

Jest to głównie wyliczenie tematów podejmowanych przez literaturę ludową, stanowiące zaledwie pierwszy szkic obranego tematu.

CASPARI Fritz: *Humanism and the Social Order in Tudor England*. Cambridge. University Press for University of Chicago Press. Cambridge 1954. s. IX, 293.

Not.: *English Hist. Rev.* s. 481, *Journ. Hist. Id.*

Autor analizuje znaczenie społeczne idei pedagogicznych 6 humanistów (Erazm, Morus, Elyot, Starkey, Sidney, Spencer). Pociąga go zwłaszcza rozwój pojęcia „gentleman”.

Comment les Français voyaient la France au XVIIe siècle. XVIIe siècle, le Bulletin Trimestriel de la Société d'Études du XVIIe siècle. 1955 No 25—26.

Not.: Febvre Lucien, *Annales* s. 431.

DIBON Paul: *La philosophie néerlandaise au siècle d'or. L'enseignement philosophique dans les universités à l'époque précartésienne (1575—1650)*. Maison Descartes, Elsevir Publishing Company. — Centre national de la recherche scientifique de Paris. Paris, Amsterdam 1954.

Not.: Febvre Lucien, *Annales* s. 581, Clark G. N., *English Hist. Rev.* s. 665.

Przegląd najważniejszych prądów i kierunków oraz charakterystyka głównych ośrodków nauczania i profesorów filozofii. Okres omawiany przynosi odnowę arystotelizmu na uniwersytetach holenderskich. Wyczerpująca bibliografia.

FERGUSON Arthur B.: Renaissance Realism in the „Commonwealth” Literature of Early Tudor England. Journ. Hist. Id. s. 287—305.

Autor określa mianem realizmu dążność angielskich pisarzy społecznych i politycznych, przeważnie autorów pamfletów z czasów Henryka VIII i Edwarda VI, do ukazania spłotu ekonomicznych i politycznych czynników, decydujących o zmianach struktury społecznej kraju. Podkreśla ich „użyteczny” i praktyczny empiryzm, ukazuje drogę rozwoju myśli politycznej, od na wpół scholastycznych rozważań Latimera, operujących pojęciem grzechu w analizie sytuacji społecznej, do merkantylizmu i początków „naukowego badania społeczeństwa” u Starkeya, trafnie wiąże ten rozwój z tradycją nominalizmu Ockhama i wpływem humanizmu.

GARIN Eugenio: Medioevo e Rinascimento: studii e ricerche. Laterza Bari 1954 s. 340.

Rec.: Albertini R., Hist. Zeitschrift Bd 180 s. 187—188. Delumeau J., Rev. Hist. T. 214 s. 115—117.

Zbiór rozpraw z lat 1950—1953, w których autor stara się wykazać co nowego wnosili humanizm w stosunku do poglądów średniowiecznych; wskazuje m. in. na poszukiwanie wiedzy (czego wyrazem jest np. popularność magii), na rehabilitację historii itd.

GILMORE Myron P.: The World of Humanism. Harper and Brothers, New York 1952 s. 326. The Rise of Modern Europe T. 2.

Rec.: Delumeau J., Rev. Hist. T. 214 s. 329—331.

Zwięzła, zrozumiała i przejrzysta synteza; materiał obfity i ciekawy.

GRABLER F., STÖKL G.: Europa im XV Jahrhundert von Byzantinern gesehen. Graz 1954 s. 191. Byzantinische Geschichtsschreiber Bd 2.

Not.: Rev. Hist. T. 213 s. 358.

Wybrane teksty w tłumaczeniu niemieckim; każdy z nich poprzedzony wstępem i opatrzone objaśnieniami.

HALE J. R.: England and the Italian Renaissance. The Growth of Interest in its History and Art. Faber and Faber. London 1954.

Not.: Robertson Giles, English Hist. Rev. s. 325—326.

Praca omawia zainteresowanie historią Włoch i sztuką włoską w Anglii, która szczególnie rozwija się w XVI w., od wydania „History of Italy” W. Thomasa.

LEONARD Irving A.: Books of the Brave, Being an Account of Books and of Men in the Spanish Conquest and Settlement of the Sixteenth Century New World. Harvard University Press. Cambridge Mass. 1949. Tenze: Los Libros del conquistador. Przeł. TOLEDO Mario Monteforte, popr. CALVO Julián. Fondo de Cultura Economica, Seccion de Lengua y Estudios literarios. 8° Mexico, Buenos Aires 1953 s. 400, tabl. 8.

Rec.: Chauvu Pierre: Les romans de chevaliere et la conquête du nouveau monde. Annales s. 216—228.

Autor porusza bogaty wachlarz zagadnień związanych ze znaczeniem książki w Ameryce hiszpańskiej w XVI w., od problemów literackich do ekonomicznych, głównie jednak zajmuje się znaczeniem omawianych faktów dla badań socjologicznych. Wydanie hiszpańskie poszerzone o noty i dokumenty, których brak w angielskim.

LUCAS-DUBRETON J.: Le monde enchanté de la Renaissance. Fayard Paris 1954 s. 314.

(Rev. Hist. T. 214).

MOREAU-REIBEL Jean: Un tournant de la pensée politique en Pologne (XVe—XVIe siècles). Essai d'interprétation comparative. Rev. Int. d'Hist. Polit. Const. s. 224—235.

MORRIS Christopher: Political Thought in England. Tyndale to Hooker Oxford University Press 1954.

Not.: Rowse A. L., English Hist. Rev. s. 324—325.

Praca niewielka lecz solidnie opracowana, omawia zagadnienie myśli politycznej w Anglii Tudorów, zwracając szczególną uwagę na rozkwit teorii społeczeństwa.

Studi sulla chiesa antica e sull'umanismo. Apud Aedes Universitatis Gregorianae. Roma 1954 s. XI, 358.

(Rev. Hist.).

SYPPER Wylie: Four Stages of Renaissance Style. Transformation in Art and Literature 1400—1700. Doubleday Anchor Books. Garden City N. Y. 1955 s. 312.

(Journ. Hist. Id.).

Autor zestawia style literackie omawianego okresu ze stylami renesansu, manieryzmu, baroku i późnego baroku w malarstwie, architekturze i rzeźbie.

THIELEN Peter Gerrit: Die Kultur am Hofe Herzog Albrechts von Preussen 1525—1568. Munsterschmidt Göttingen 1953 s. 256.

Rec.: Weise Erich, Hist. Zeitschrift Bd 179 s. 123—128.

Zagadnienie opracowane wielostronnie, ale główny nacisk w pracy jest położony na problem humanizmu. Poglądy kulturalne Albrechta były kształtowane przez dwa główne ośrodki, Norymbergę i Wittenbergę. Zdaniem recenzenta autor umiejętnie zachowuje umiar w formułowaniu wniosków.

TURDEANU Emil: Centres of Literary Activity in Moldavia 1504—1552. The Slavonic and East European Review nr 82 s. 99—122.

Uniwersytety i szkolnictwo

Die Matrikel der Universität Basel. Im Auftrage der Universität Basel hrsg Georg WACKERNAGEL. Bd 1: 1460—1529. Verlag der Universitätsbibliothek. Basel 1951.

Rec.: A. T., Slezský Sborník, R. 52 s. 431—432.

Wackernagel nie ograniczył się do wydania ocalałych metryk, ale uzupełnił je nieznanymi tam nazwiskami studentów. Dalsze tomy w przygotowaniu.

HAJNAL Istvan: L'enseignement de l'écriture aux universités medievaes. W: *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*. Academie hongroise des Sciences. T. 7 Budapest 1954.

Rec.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 559.

Recenzent ostro kwestionuje włączenie do obrazu szkolnictwa średniowiecznego szkół XVI i XVII w. i ilustrowanie materiałem źródłowym z czasu Renesansu wieków wcześniejszych.

HELBIG Herbert: Die Reformation der Universität Leipzig im 16 Jahrhundert. C. Bertelsmann, Gütersloch 1953 s. 143. *Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte*. Nr 171 Jg. 60 H. 1/2.

Rec.: Hanssher Hans, *Hist. Zeitschrift*. Bd 179 s. 640—641.

Autor ukazał przekształcanie się uniwersytetu ze szkoły scholastycznej i katolickiej w humanistyczną i ewangelicką. Przełom widzi w latach 1542—1544, gdy elektor Maurycy stworzył materialne przesłanki reformy uniwersytetu. Recenzent postuluje szersze wykorzystanie źródeł archiwalnych.

LETURIA P. de: Il papa Paolo IV e la fondazione del Collegio Romano. *Civiltà Cattolica*. A. 104:1953 Vol. 4 s. 50—63.

Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 609.

Artykuł w 400-lecie powstania Uniwersytetu Gregoriańskiego.

NAUWELAERTS M. A.: Het onderwijs tijdens het Oude Régime te Putte. *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore* T. 17:1954 s. 53—84.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 264.

Przedstawia nauczanie w małej wiosce niderlandzkiej w XVII i XVIII w.

REX Millicent Barton: *University Representation in England 1604—1690*. Allen and Unwin, London 1954.

Not.: Latham R. C., *English Hist. Rev.*

Pierwsza część dzieła, które autorka zamierza doprowadzić do r. 1948. Pionierska, analityczna, bardzo szczegółowa praca źródłowa. Brakiem jej jest niedostateczne uwzględnienie roli ogólnego ustroju uniwersytetów i wpływu na nie Korony.

THORNDIKE Lynn: *Censorship by the Sorbonne of Science and Superstition in the First Half of the Seventeenth Century*. *Journ. Hist. Id.* s. 119—125.

VERISSIMO Serrão J.: *Le jurisoonsulte Antoine de Gouveia à l'Université de Valence en Dauphine (1554—1555)*. *Bulletin d'Études Portugaises*, 1952.

(*Rev. Hist.*).

VOCHT Henry de: *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517—1550*. 1: The Foundation; 2: The Development. Louvain 1951—1953 s. XII, 662, VIII, 694. *Recueil de Travaux d'histoire et de philologie* 3,42 et 4,4 de l'Université de Louvain.

Rec.: Delumeau J., Rev. Hist. s. 112—114; Hay Denys, English Hist. Rev. s. 281—282; Not.: Schottenloher Otto, Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 188—189.

Praca omawia rozwój kolegium, jego wpływ na życie kulturalne kraju, podaje dane biograficzne dotyczące nauczycieli i uczniów.

Pisarze i uczeni

(Uszeregowanie alfabetyczne według omawianych postaci)

Die AMERBACHkorrespondenz. Bd 4: 1531—1536. Bearb. u. hrsg. Alfred HARTMANN. Universitätsbibliothek s. XI, 503, Basel 1953.

Not.: Hist. Zeitschrift Bd 179 s. 192.

Kontynuacja wydawnictwa korespondencji bazylejskiego humanisty i prawnika Bonifacego Amerbacha, zawierająca m. in. dwa nieznanne dotąd listy Erezma z Rotterdamu.

O'MALLEY Ch.: Jacopo Anconio. Roma 1955. Uomini e dottrine N. 2.

(Riv. Stor. Ital. s. 81).

CLAEYS-BOUUAERT: La soumission de Michel BAIUS fut-elle sincère? Ephemerides Theologicae Lovanienses. T. 20, 1954, s. 457—464.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 263—264.

Autor daje odpowiedź negatywną, gdyż Baius nadal publicznie powątpiewał w nieomyślność papieża.

EIJL Edouard van: L'interprétation de la bulle de Pie V contre Baius. Rev. d'Hist. Eccl. s. 499—542.

Autor twierdzi, że bulla potępiała Baiusa in sensu propositionum ut iacent, a nie in sensu auctoris — tak jak ją interpretował sam Baius.

McRAE Kenneth D.: Ramist Tendencies in the Thought of Jean Bodin. Journ. Hist. Id. s. 306—323.

(GASSENDI Pierre): Tycho Brahe. Mannen och verket. Efter Gassendi översatt med kommentar av Wilhelm Nordlind. Tryckt med anslag fran. Kungl. Fysiografiska sällskapet i Lund och humanistiska fonden. Gleerup Lund 1951 s. XXXI, 364.

Rec.: Yrwing Hugo, Historisk Tidskrift. s. 113—119.

Przekład z łaciny na język szwedzki ze szczegółowym komentarzem i bibliografią.

FIRPO Luigi: Il processo di Giordano Bruno. Napoli s. 120.

(Riv. Stor. Ital.).

KOZICYN V. S.: Džordano Bruno i inkvizicija. Izd. Akad. Nauk. SSSR. Moskva 1955, s. 384, ilustr.

Not.: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft s. 976.

Martini BUCERI Opera latina. Vol. 15: De Regno Christi. Ed. François Wendel, P.U.F. Paris 1955, s. LXX, 340.

(Rev. Hist.).

STUPPERICH R.: Martin Butzers Anteil an den sozialen Aufgaben seiner Zeit. Jahrbuch der Hessischen kirchengeschichtlichen Vereinigung. Jg 5:1954 s. 120—141.

Not.: Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 639.

Autor na podstawie pism Bucera wykazuje jak silne było jego oddziaływanie na pojmowanie społecznych celów gminy chrześcijańskiej, zwracając szczególną uwagę na współredagowaną przez Bucera strasburską ordynację dla ubogich będącą wzorem dla morymberskiej.

CIAN Vittorio: Un illustre Nunzio Pontificio Del Rinascimento Baldassar Castiglione. Circa del Vaticano 1951 Biblioteca Apostolica Vaticana s. 340. Studi e Testi 156.

Rec.: Andreas Willy, Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 131—132.

Praca będąca ukoronowaniem zainteresowań całego życia autora daje życiorys Castiglione'a, ocenę jego twórczości i charakterystykę osobowości pisarskiej.

CASTELLIO Sebastian — patrz Servet Michel.

CASTELLION Sebastien: De haereticis an sint persequendi et omnino quomodo sit cum eis agendum... Droz. Geneva 1956, s. XXV, 296.

Not.: Febvre Lucien, Annales. s. 430—431; Riv. Stor. Ital. s. 89.

Fac-simile wydania z r. 1554. Wydał i wstępem poprzedził Van der Woude.

Castellioniana. Quatre études sur Sebastien Castellion et l'idée de la tolerance par R. H. BAINTON, B. BECKER, Marius VOLKHÖFF. Sape Van der WOUDE. E. J Brill. Leiden 1951.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1118; Riv. Stor. Ital. s. 81.

KAEGI W.: Castello und die Anfänge der Toleranz. Basler Universitätsreden 32. Basel 1953 s. 30.

Tenze: Humanistische Kontinuität im konfessionellen Zeitalter. Schriften der „Freunde der Universität Basel” 8. Basel 1954 s. 24.

Rec.: Cantimori Delio, Riv. Stor. Ital. s. 90—91.

Autor zestawia życie i działalność Castelliona z jego ideologią naukową i religijną, porównuje działalność Castelliona z działalnością Erazma oraz wysuwa hipotezę istnienia wokół Castelliona grupy podzielającej jego poglądy.

DONEY Willis: The Cartesian Circle. Journ. Hist. Id. s. 324—338.

Autor analizuje niektóre problemy filozoficzne „Medytacji” Descartesa.

BUCHER Otto: Die humanistischen und gegen reformatorischen Bestrebungen Johann Egolfs von Knöringen (1537—1575) vor seiner Wahl zum Bischof von Augsburg. Hist. Jahrbuch. s. 243—251.

Egolf — znany bibliofil i filolog — utrzymywał żywe kontakty z humanistami jak Kasper Stüblin, Konrad Dinner, Johann Hartung. Korespondował również z Hozjuszem. Prowadził studia filologiczne nad zabytkami języka niemieckiego. Uważany był za znakomitego uczonego i kaznodzieję.

ERAZM z Rotterdamu — patrz Amerbach Bonifacy.

AUER A.: Die vollkommene Frömmigkeit des Christen nach dem Enrichidion des Erasmus von Rotterdam. Düsseldorf 1954.

Rec. Rev. d'Hist. Eccl.

Autor podkreśla chrystocentryzm Erazma, polemizując z badaczami uważającymi go za deistę.

PFEIFFER Rudolf: Erasmus und die Einheit der klassischen und der Christlichen Renaissance. Hist. Jahrbuch. s. 175—188.

Problem jedności klasycyzmu z chrześcijaństwem, żywo dyskutowany w kołach włoskich, przejawia się również w wydawanych przez Erazma przekładach, komentarzach, parafrazach i poszczególnych edycjach Nowego Testamentu.

RENAUDET Augustin: Erasme et l'Italie. Droz. Geneve 1954. — Travaux d'Humanisme et de Renaissance. T. 15.

(Journ. Hist. Id.).

Autor tłumaczy włoskim charakterem humanizmu Erazma jego podwójną walkę przeciwko Lutrowi i scholastyce.

SANTORO M.: Pace e guerra nel pensiero di Erasmo. Giornale Italiano di filologia. 6:1953, s. 334—352.

Not.: Riv. Stor. Ital. s. 608.

SCHAETTI Karl: Erasmus von Rotterdam und die römische Kurie. Helbig u. Lichtenhahn. Basel u. Stuttgart 1954. s. XII, 149. — Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft T. 48.

Rec.: Gutzwiller Hellmut, Schweiz. Zeitschrift f. Gesch. s. 227—228.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1132.

Erazm dbał o opinię prawowierne go katolika i aprobatę papieską swych prac, lecz jego atak na Lutra zawiódł Kurię. Później jego stosunek do papieża wykazywał znaczne wahania; zmarł, gdy po długiej niełasce proponowano mu zgodę. Artykuł omawia lata 1509—1555 oraz daje ocenę katolickich i protestanckich teologów krytykujących humanistów.

TELLE Emile V.: Erasme et le mariage. Droz. Genève.

Not.: Febvre, Lucien, Annales s. 104.

Wielka praca, pełna cennych informacji, ważna dla poznania Erazma, moralności i teologii erazmiańskiej oraz dla historii społecznej XVI w.

ARMSTRONG Elisabeth: Robert Estienne, Royal Printer: An Historical Study of the Elder Stephanus. University Press, Cambridge 1954.

Rec.: Hay Denys, English Hist. Rev. s. 448—449. Febvre L. Annales s. 430.

Zastężony wydawca biblii i słowników w XVI w.; prześladowania przez Sorbonę zmuszają go do ucieczki w 1550 r. do Genewy.

CERETTI L.: Gabriele FAERNO filologo in otto lettere inedite al Panvinio. Aevum 27:1953.

Not.: Riv. Stor. Ital. s. 609.

Listy Gabriela Faerno (1510—1561) są ważnym wkładem do historii filologii Odrodzenia.

CHASTEL André: Marsile FICIN et l'Art, Droz et Giard, Genève et Lille 1954, s. 207. Travaux d'Humanisme et de Renaissance T. 14.

(Journ. Hist. Id.).

Ficino i Akademia florencka; neoplatońskie idee artystyczne; początki historii sztuki.

LEVEN V. G.: Istoričeskie vzgljady Sebastjana Franka. Srednie Veka. T. 6 s. 268—294.

Franck (1500—1543) był przedstawicielem społecznej myśli niemieckiej, autorem niemieckiej „kroniki świata”, zbioru przysłów niemieckich i tłumaczem „Pochwały głupoty” Erazma.

ROSEN Edward: Did Galileo Claim He Invented the Telescope? Proc. Amer. Philos. Soc., Vol. 98:1954 s. 304—313.

(Journ. Hist. Id.).

SANTILLANA Giorgio de: The Crime of Galileo. University of Chicago Press. Chicago 1955 s. XV, 339.

Rec.: Mattingly Garrett, Polit. Science Quart. s. 600—601.

Autor przeciwstawia się konwencjonalnej legendzie o Galileuszu jako męczenniku postępu umęczonym przez reakcyjny kościół, wskazując na jego związki z wysokimi dostojnikami Kurii i na fakt, iż był on „lojalnym katolikiem”. Przyczyny wyroku widzi z jednej strony w tajnej procedurze procesu inkwizycyjnego, nie dającej możliwości obrony, z drugiej w zjawisku oceny praw naukowych z punktu widzenia doraźnych potrzeb politycznych, popierając to identycznymi przykładami wydarzeń nam współczesnych.

Carteggi di Francesco GUICCIARDINI. Publ. par Pier Georgio Ricci. Istituto Storico Italiano. Roma 1954, s. XXIII, 240.

(Rev. Hist.).

GUICCIARDINI PAOLO: Contributo alla bibliografia di Francesco Guicciardini. L. S. Olschki. Firenze 1946, s. 20.

Not.: Rev. Hist. T. 213. s. 159.

HAAKE Edward: *Epieikeia. A Dialogue on Equity in Three Parts*. Ed. D. E. C. Yale. Pref. S. E. Thorne. University Press, London 1953.

Not.: Chrimes S. B., *English Hist. Rev.* s. 151—152.

Dialog z ostatnich lat panowania Elżbiety, zrewidowany i przedstawiony Jakubowi I; autor zajmuje się szczegółowym przedstawieniem zagadnień prawnych, popartym szeregiem przykładów. Tekst wydany po raz pierwszy z rękopisu, opatrzony zbyt małą ilością komentarzy; brak wiadomości o manuskrypcie, o osobach dialogu, zbyt szczupły jest również indeks.

HEPBURN Ronald W.: *George Hakewill: The Virility of Nature*. *Journ. Hist. Id.* s. 135—150.

Hakewill, autor wydanej w r. 1627 — Apologii potęgi i opatrności Boga w rządzeniu światem, — występuje w niej przeciwko zwolennikom teorii kosmicznego upadku natury na skutek grzechu pierworodnego. Naturę interpretuje na sposób panteistyczny, dostrzegając zarazem pewne perspektywy jej postępu. Autor artykułu, streszczając wywody Hakewilla na tle poglądów jego przeciwników, wydobywa na jaw ich nowatorstwo.

TAYLOR J.: *Copernicus on the Evils of Inflation and the Establishment of a Sound Currency*. *Journ. Hist. Id.* s. 540—547.

Skrócony przekład angielski, poprzedzony charakterystyką traktatu na tle okoliczności w których powstał. Autor wiąże go z sytuacją finansową Warmii, przeceniając nieco jej samodzielność. Bardzo wysoka ocena osiągnięć poznawczych traktatu.

MACHIAVELLI — patrz Rinuccini (Adorno F.).

BUTTERFIELD Herbert: *The Statecraft of Machiavelli* (ok. 1955).

(History).

Drugie wydanie -- pierwszy nakład został zniszczony w czasie wojny.

PROCACCI Giuliano: *Le fortuna dell'Arte della Guerra del Machiavelli nella Francia del secolo XVI*. *Riv. Stor. Ital.* s. 493—528.

Na tle sytuacji militarnej Francji i zagadnienia organizacji armii francuskiej autor omawia wpływ dzieła Machiavelli'ego na francuską literaturę dotyczącą zagadnień militarnych.

BEERLI Conrad Andre: *Le peintre poète Nicolas Manuel et l'évolution sociale de son temps*. Droz 4°. Genève 1953, s. 382, tabl. 28, ryc. — *Travaux d'Humanisme et Renaissance* T. 4.

Rec.: Greyerz Hans von, *Schweiz. Zeitschrift f. Gesch.* s. 390—393.

N. Manuel (1484—1530) był zwolennikiem reformacji, autor na podstawie jego prac wyjaśnia społeczny rozwój omawianego okresu.

FRAME Donald M.: *Montaigne's Discovery of Man. The Humanisation of a Humanist*. Columbia University Press. New York 1955 s. 202.

(*Journ. Hist. Id.*).

SURTZ E.: St. Thomas More and his utopian embassy of 1515. *Cath. Hist. Rev.* 39: 1953 s. 272—297.

(*Journ. Hist. Id.*).

Not.: *Hist. Zeitschrift*. Bd 179 s. 191.

Uczestnicy, przebieg i udział Mórusa w misji angielskiej w Niderlandach.

CHOUX Jacques: Martin Mourot. *Annales de l'Est*. 1954 No 1.

(*Rev. Hist.* T. 214).

Jeden z pierwszych drukarzy lotaryńskich.

MENAPACE Brisca L.: La retorica di Francesco Patrizio o del platonico antiaristotelismo. *Aevum* 26:1952 s. 434—461.

Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 609.

Autor omawia pisma Patriziego z dziedziny teorii estetyki.

ROQUES Mario: Sur les personnages de Rabelais. *Comptes-rendus de l'Académie des-Inscriptions et Belles Lettres*, juillet-octobre 1953.

(*Rev. Hist.* T. 214).

ADORNO F.: La crisi dell' umanesimo fiorentino de Alamanno Rinuccini al Machiavelli. *Rivista critica di storia della filosofia* 7:1952 s. 19—40.

Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 608.

R. i M. potraktowani są jako dwa bieguny tego samego kryzysu wolności florenckiej pojętej nie tylko jako ustrój polityczny, lecz i jako całość koncepcji życia politycznego i osobistego. Interesująca analiza nieopublikowanego dzieła R. — „De Libertate”, — które przygotowuje do druku autor artykułu.

DESONAY P.: Ronsard, poète de l'amour. Bruxelles, Palais des Académies.

Not.: Febvre Lucien, *Annales* s. 103.

SALVATORELLI Luigi: Le idee religiose di fra Paolo Sarpi. *Atti della Acad. Naz. Lincei* 1953, ser. 8, vol. 5, fasc. 6, s. 311—360.

Not.: Dolumeau J., *Rev. Hist.* T. 214. s. 180.

Sarpi, posadzany o kryptoprotestantyzm, był w istocie wyrazicielem interesów Wenecji w sporze z papieżem Pawłem V.

Autour de Michel SERVET et Sébastien CASTELLION. Red. B. Becker. H. D. Tjeenk Willink et Zoon N. V. Haarlem 1953 s. 302.

Rec. Stadler Peter, *Hist. Zeitschrift* Bd 179 s. 553—555. Not.: Rupp Gordon, *English Hist. Rev.* s. 485; *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 626.

Zbiór różnorodnych prac w 400-lecie spalenia Serveta.

BAINTON Roland H.: Michel Servet, hérétique et martyr. Droz. Genève 1953 s. 149. Travaux d'Humanisme et Renaissance. T. 6.

Rec.: Stadler Peter, *Hist. Zeitschrift* Bd 179, s. 553—555; Albright R. W., *Church History* 23: 1954 s. 282—283. Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 81; *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 624,

CANTIMORI Delio: Castelioniana (et Servetiana). *Riv. Stor. Ital.* s. 81—92.

Przegląd literatury z lat 1951—1954.

DHUMEZ Hubert: Le livre de raison (1505—1535) de Georges Signoret. Provence Historique, janvier-mars 1954.

(*Rev. Hist. T.* 213).

MEANDER William G.: Courtship in Shakespeare. Its Relation to the Tradition of Courtly Love. King's Crown Press, New York 1954 s. VIII, 266.

(*Journ. Hist. Id.*).

ZWETSLOOT H.: Friedrich Spee und die Hexenprozesse. Die Stellung und Bedeutung der „Cautio Criminalis“ Paulinus Verlag. Trier 1954 s. 345.

Rec.: Mandrou Robert, *Rev. Hist. T.* 214 s. 335—336; Not.: Jenkins Claude, *English Hist. Rev.* s. 328.

Autor, jezuita holenderski, oświecła odważne wystąpienie Speego, jezuitę z Kolonii, w r. 1631, przeciwko procesom o czary.

MOUSNIER Roland: L'opposition politique bourgeoise à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècle. L'oeuvre de Louis Tuquet de MAYERNE. *Rev. Hist. T.* 214 s. 1—20.

ROSSI Taibi G.: Cronache e cronisti di Sicilla. Un codice inedito di Jeronimo Zurita (1512—1580). Centro di Studi Filologici e linguistici siciliani de Palermo. *Bollettino T.* 1:1953—1955 s. 246—262.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1094.

Kościół katolicki

Nuntiatyurberichte aus Deutschland. Abt. 2 Bd 7. Aus dem Nachlasse von Ignaz Philipp DENGEL hrsg u. eingeleitet von Hans KRAMER. Graz, Köln 1952 s. XXVI 103. Historische Kommission der Öster. Akademie der Wissenschaften in Wien,

Not.: *Hist. Zeitschrift* Bd 179 s. 411—412.

Dokumenty dotyczą Reichstagu z r. 1570 i nuncjusza Melchiora Biglia.

TORRENTIUS L.: Correspondance. Éd. de Marie Delcourt et Jean Hoyoux. T. 2: Periode anversoise 1587—1589. T. 3: Periode anversoise 1590—1595. Bibliothèque de la Faculté da Philosophie et Lettres de l'Université de Liège. Paris 1953, 1954.

Rec.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 966—999.

Korespondencja biskupa Antwerpil. Wstęp wyczerpujący, wydanie staranne.

BERTORA G.: Il tribunale inquisitorio di Genova e l'inquisizione romana nel'500. *Civiltà Cattolica* A. 104:1953 s. 173—187.

Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 610.

CAHILL John: The Development of the Theological Censures After the Council of Trent (1563—1709). Fribourg 1955 Ed. Universitaire. s. XXII, 194.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1142.

DAINVILLE François de: Les cartes anciennes de l'Église de France. Étude sur la cartographie ecclésiastique du XVIe au XVIIe siècle. *Revue de l'Histoire de l'Église de France*, janvier-juin 1954.

(*Rev. Hist. T.* 214).

DONNELLY James S.: Changes in the Grande Economy of English and Welsh Cistercian Abbeys 1300—1540. *Traditio, Studies in Ancient and Medieval History, Thought and Religion*. T. 10, Fordham University Press 1954 s. 359—458.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1026.

Autor rozpatruje zanikanie instytucji braci konwersów u cystersów.

DURME van: Anton Perrenot, Bisschop van Atrecht, Kardinaal van Granvelle, Minister van Karel V en van Philips II, 1517—1586. *Palais des Académies. Bruxelles* 1953.

Rec.: Godard J.: *Rev. Hist. T.* 214 s. 245—249.

Nowa biografia kardynała, oparta na bogatym materiale archiwalnym, charakteryzuje jego działalność na tle polityki europejskiej i jego rolę w kierowaniu państwem Habsburgów. Autor omówił również Mikołaja Perrenot, ojca i poprzednika kardynała na stanowisku pierwszego ministra Karola V. Granvellę traktuje z sympatią, błędami politycznymi obarcza Filipa II i koła hiszpańskie, kardynała traktuje jako człowieka Odrodzenia, podkreślając jednak jego przywiązanie do dynastii i „porządku społecznego“.

FISCHER Rainald. Die Entstehung der schweizerischen Kapuzinerprovinz 1581—1589. Ein Beitrag zur Geschichte der Katolischen Reform. Impr. Saint-Paul. Fribourg 1955 s. XXVI, 336.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1135.

FREUDENBERGER T.: Der Würzburger Domprediger Dr Johann Reyss. Ein Beitrag zur Geschichte der Seelsorge im Bistum Würzburg am Vorabend der Reformation. Münster 1954. *Vereinschriften der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus catholicorum* T. 11.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 215—216.

Praca oparta na bogatym materiale archiwalnym oświetla m. in. sprawę walki z nadużyciami przy grze w kości i jej skutki.

GONZALES MORENO Joaquin: El convento de San Antonio de Padua, de Sevilla. *Archivo Hispalense*. No 63, 1954.

(*Rev. Hist. T.* 213).

GORISSEN P.: De Prelaten van Brabant onder Karel V (1515—1544). Hun Confederatie (1534—1544). Louvain 1953 E. Nauvelaerts. — Ancien Pays et Assemblées d'États Fasc. 6.

Not.: Godard J., Annales. s. 283.

Opozycja opatów przeciw rządowi cesarskiemu, spowodowana względami fiskalnymi a częściowo i politycznymi.

GORISSEN P.: Le séquestre des biens des abbayes brabançonnnes en 1527. Analecta Praemonstransia. T. 31, 1955.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1004.

HUYGHEBAERT N. N.: Mislukte pogingen tot hervorming in de abdij van Meesen 1570—1680. Annales de la Fédération Historique et Archeologique de Belgique, XXXVe Congrès. Courtrai 1953. T. 4 s. 401—408.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1006.

Zakonnice pochodzenia szlacheckiego nie podlegały nigdy ostrej klauzurze, jak to nakazał sobór trydencki.

IVINSKIS Z.: Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten litauischen katholischen Bücher. Commentationes Balticae T. 1:1953 (wyd. 1954) s. 27—67.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 240—241.

Studium z dziejów kontrreformacji, omawia rolę jezuitów w podniesieniu poziomu umysłowego na Litwie.

IVINSKIS Z.: Kirchengesang in Littauen im XVI—XVII Jhd. Commentationes Balticae T. 1:1953 s. 69—106.

Not. Rev. d'Hist. Eccl. s. 241.

Śpiew kościelny w języku litewskim rozwinął się pod wpływem reformacji, wyzyskany jednak został przez katolików a zwłaszcza biskup Giedroycia i jezuitów.

LA PINTA de: Actividades diplomáticas del P. Jose de Acosta. En torno a una política religiosa. Madrid 1952.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 285—286.

Acosta był przedstawicielem Filipa II przy papieżu; jego działalność oświetla współdziałanie jezuitów z inkwizycją i Filipem. W dodatku wydano 31 dokumentów z archiwów inkwizycji

MARC-BONNET Henry: Les papes de la Renaissance. Paris 1953 s. 127. Collection „Que sais-je?”

Not.: Rev. Hist. T. 219 s. 158.

PETROCCI M.: Il problema dell' 'asceti in Mattia de Salò. Humanitas 8:1953 s. 978—983.

Not.: Riv. Stor. Ital. s. 610.

Mattia Bellintani de Solò (1535—1611) był myślicielem ascetycznym reprezentatywnym dla lombardzkiej szkoły kapucynów.

Das Weltkonzil von Trient, sein werden und Wirken. Wyd. Georg Schreiber. T. 1—2. Herder. Freiburg 1951.

Rec.: Jenkins Claude, English Hist. Rev. s. 127—128.

Dzieło 38 autorów, największą wartość przedstawia dla poznania stosunku poszczególnych ośrodków Niemiec i Szwajcarii do soboru oraz stosunku soboru do poszczególnych kwestii teologicznych. Recenzent uważa za najciekawsze artykuły „Der Barock und das Tridentinum” prof. SCHEIBERA z Bonn, redaktora całości, oraz „Das Tridentinum und Die Kirchenmusik” prof. Kellerera z Kolonii.

II. Reformacja

Zagadnienia ogólne

LIEBING H.: Reformationsgeschichtliche Literatur 1945 bis 1954. Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft Jg 28:1954 s. 516—537.

Not.: Hist. Zeitschrift Bd 179 s. 636.

Krótki, krytyczny wykaz literatury przedmiotu.

A History of the Ecumenical Movement 1517—1948. Ed. by Ruth Rouse and Stephen Charles Neill. London 1954.

Rec.: Jenkins Claude, English Hist. Rev. s. 125—126.

Dzieło zbiorowe 15 autorów; lata 1517—1618 omawia J. T. McNeill.

GRIMM Harold J.: The Reformation Era. The Macmillan Company. New York 1954 s. XIII, 675.

(Journ. Hist. Id.).

HARBISON E. Harris: The Age of Reformation, Cornell University Press. Ithaca 1955 s. IX, 145

(Journ. Hist. Id.).

DILSCHNEIDER Otto A.: Gabe und Aufgabe der Reformation. Steiner, Wiesbaden 1954 s. 58.

(Rev. Hist. T. 214).

NEUSS W.: Die Kirche der Neuzeit. Bonn 1954. Die Katholische Kirche im Wandel der Zeiten und der Völker T. 3.

Not. Rev. d'Hist. Eccl. s. 979.

Część pierwsza tego tomu rozpatruje problem reformy Kościoła (1517—1648).

Schweizer Beiträge zur Allgemeinen Geschichte. Hrsg von Werner NÄF u. Ernst Walder. T. 8—12. Bern 1950—1954. Verlag Herbert Lang.

Rec.: Silberschmidt Max, Schweiz. Zeitschrift f. Gesch. s. 99—102.

Praca zbiorowa, zawierająca szereg artykułów dotyczących historii reformacji np. Othmar FRIES: „Luthers Schrift Ordnung eines gemeinen Kastens”; Conradin BONORAND: „Joachim Vadian und die Täufer”; Werner NÄF: „Ein Brief Melanchtons an Vadian”; nadto analizę 12 artykułów z 1525 r. przez Ernsta WALDERA i in.

STADELMAN Rudolf: Das Zeitalter der Reformation. Bearbeitet von Eberhard Naujoks. W: Handbuch der deutschen Geschichte begründet von Otto Brand, neu hrsg von Leo Just. Bd 2, Abschnitt 1. Akad. Verlagsgesellschaft Athenaion, Darmstadt 1954 s. 132.

Rec.: Fuchs W. P. Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 96—98.

Dzieje reformacji 1530—1555 z punktu widzenia socjologii.

LECLER Joseph: Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme. Vol. 1—2. Aubier 3°. Paris 1955.

Not. Febvre Lucien, Annales s. 580—581.

Pożyteczne repertorium faktów uszeregowanych chronologicznie w obrębie poszczególnych krajów. Autor omawia również stosunki w Polsce.

Reformacja w Anglii

Tracts ascribed to Richard BANCROFT. Ed. by Dr Albert Peel. Cambridge University Press. Cambridge 1953.

Not.: Noble Douglas, English Hist. Rev. s. 150—151.

Trzy traktaty pochodzące z lat 1583—1585, przynoszące cenne wiadomości o programie religijnym i społecznym sekt angielskich.

BOYLAN P. A., LAMB G. R.: Francis Tregian, Cornish Recusant. Sheed and Ward. London 1955 s. 160.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1069.

Fregian był 25 lat więziony w Anglii, zmarł 1608 w Lizbonie.

CARPENTER S. C.: Church of England 1597—1688. John Murray. London 1954 s. VIII, 516.

Rec.: Chauviré Roger, Rev. Hist. T. 213 s. 329—331.

Praca poświęcona w głównej mierze czasom Tudorów i Stuartów zawiera szczegółowe omówienie zagadnień doktrynalnych i teologicznych. Autor darzy sympatią elementy konserwatywne i kładzie nacisk na ciągłość katolicyzmu i anglikanizmu.

DICKENS A. G.: Robert Holgate, Archbishop of York, President of the King's Council in the North. St Anthony's Press, London 1955. s. 32.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1069.

Holgate zm. w r. 1555 odegrał znaczną rolę w początkach Reformacji.

GEORGE C. H.: A Social Interpretation of English Puritanism. *Journal of the Modern History*. T. 25: 1953.

(Econ. Hist. Rev. August).

HUGHES F.: The Reformation in England. T. 3: „True Religion now established”. London 1954.

Rec.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 961—964.

Reformacja za Elżbiety I.

KOCHER Paul H.: Science and Religion in Elizabethan England (1550—1610). Huntington Library. San Marino (California) 1953 s. XII, 340.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1028.

Zdaniem recenzenta wartościowa ta praca potwierdza sądy L. Febvre'a wyrażone w *Le problème de l'incroyance au XVI s.*

LONGDEN H. I. rev.: Northamptonshire and Rutland Clergy from 1500. Vol. 1—16. Archer and Goodman. Northampton 1939—1952.

Rec.: Sykes Norman, *English Hist. Rev.* s. 120—123.

Rozumowany spis duchownych obszaru tworzącego od 1541 nową diecezję Peterborough. biografie, materiały źródłowe, dotyczące historii Kościoła i Reformacji w Anglii od XVI w.

ROSS Malcolm Mackenzie: Poetry and Dogma. The Transfiguration of Eucharistic Symbols in Seventeenth Century English Poetry. Rutgers University Press. New Brunswick 1954, s. XII, 256.

(Journ. Hist. Id.).

STEPHENS J. S.: Nathaniel Morgan, Quaker Radical and Hereford Reformer. *University of Birmingham Historical Journal* Vol. 4:1953 No 1.

(English Hist. Rev.).

Reformacja w Czechach

Bible Kralická Starý zakon — Apokryfy — Nový Zákon. Podle pův. vyd. králického z let 1579—1593. T. 1—3. Ustř. církevní nakl. Praha 1954.

Not.: *Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft* s. 663.

ŠIGUT Fr.: *Platea haereticorum v Opave*. Slezský Sborník. s. 119—122.

Reformacja we Francji

DARTIGUE Ch.: Henri de Navarre dans l'Aunis et la Saintonge (1568—1577). *Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme français*, avril-juin 1954.

(Rev. Hist. T. 214).

DROUOT H.: Agrippa d'Aubigné sur les chemins de Bourgogne, Annales de Bourgogne, janvier-mars 1954.

(Rev. Hist. T. 214).

Sierpień 1620.

GONNET Giovanni: Le premier synode de Chanforan le 1532. Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme français, octobre-décembre 1953.

(Rev. Hist. T. 213).

LEBLANC P.: Les sources humanistes du Chant nuptial de Renée de France. Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme français, avril-juin 1954.

(Rev. Hist. T. 214).

LEONARD Émile G.: Le protestant français. P.U.F. Paris 1953. s. 316.

Rec.: Lefebvre G., Rev. Hist. T. 213, s. 139.

Pierwsza, historyczna część książki omawia strukturę społeczną środowisk protestanckich w XVI w. i jej późniejsze przemiany.

REULOS Michel: Le jurisconsulte Charles du Moulin en conflit avec les Églises réformées de France. Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme français, janvier-mars 1954.

(Rev. Hist. T. 214).

ROMANE-MUSCULUS: P.: Protestants membres de l'Académie de Saint-Luc. Bulletin de la Société de l'Histoire du Protestantisme français, avril-juin 1954.

(Rev. Hist. T. 214).

Reformacja w Niderlandach

LEMAIRE F., VERHEYDEN A. L. E.: Une enquête sur le protestantisme au duché de Limbourg en 1569. Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, 118, 2.

(Rev. Hist. T. 214).

POST R. R.: Kerkelijke verhoudingen in Nederland voor de Reformatie van 1500—1580. Utrecht, Antwerpen 1954.

Rec.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 959—960.

Niezwykle wartościowa praca badająca stosunki kościelno-religijne w Niderlandach, jako podłoże, na którym rozwinął się protestantyzm.

PRIMS Fl.: Register der Commissie tot onderhoud van de Religionsvrede te Antwerpen (1578—1581). Palais des Académies, Bruxelles 1954, s. 260.

(Rev. Hist. T. 214).

VAN SANTBERGEN René: Un procès de religion à Louvain. Paul de Rovere. 1542—1546. Palais des Académies 1953, 8°. Bruxelles 1953, s. XIII, 168. Publications de la Commission royale d'histoire.

Not.: Rev. Hist. T. 214 s. 160—161.

Wzorowe wydanie źródeł do jednego z licznych procesów, jakimi uniwersytet w Louvain bronił się przed naporem protestantyzmu.

VERHEYDEN L. E., Aard en karakter der XVIe- eeuwse vervolgingen in de Nederlanden. Annales de la Fédération Historique et Archéologique de Belgique, XXXVe Congrès, Courtrai 1953. T. 4 s. 493—505.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1005.

Egzekucje przywódców luteranckich 1518—1530, prześladowanie anabaptystów 1530—1566, terror wobec kalwinów 1567—1573, w latach 1576—1584 traceni przywódcy, zwykli wyznawcy skazywani na wygnanie.

VERHEYDEN L. E.: Les Anabaptistes dans les Pays-Bas méridionaux. Annales de la Fédération Historique et Archéologique de Belgique, XXXVe Congrès, Courtrai 1953. T. 4.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1004.

Anabaptyści rozprzestrzenili się w Niderlandach ok. 1555; większe znaczenie miało ich skrzydło umiarkowane; prześladowanie nie czyniło jednak między nimi różnicy.

Reformacja w Niemczech. Luteranizm

BARNIKOL Ernst: Luther in evangelischer Sicht. Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Jg 3:1953/54 s. 611—652.

Not.: Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft s. 500.

BEINTKER H.: Zur Datierung und Einordnung eines neuen Luther-Fragmentes. Wissenschaftliche Zeitschrift der Univ. Greifswald, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Jg 1:1951/52 nr 2/3 s. 70—75.

Not.: Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft s. 500.

BIZER Ernst: Zum geschichtlichen Verständnis von Luthers Schmalkaldischen Artikeln. Zeitschrift f. Kirchengesch. Bd 1955/56 s. 61—90.

Autor powiązał los artykułów z wydarzeniami i tendencjami politycznymi, nurtującymi stany niemieckie, a zwłaszcza z polityką książąt.

DELIUS Walter: Die Reformationsgeschichte der Stadt Halle a/S. Berlin 1953 Union Verlag s. 191. Beiträge zur Kirchengeschichte Deutschlands Bd 1.

Not.: Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 641.

Praca oparta na niezwykle starannie zebranych materiałach archiwalnych daje wielostronne naświetlenie tematu.

FUCHS Gerhard: Karlstadts radikal-reformatorisches Wirken und seine Stellung zwischen Müntzer und Luther. Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Univ. Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Jg 3: 1953/54 s. 523—551.

Not.: Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft s. 501.

HANNEMANN K.: Unbekannte Melanchtonbriefe im badischen Bibliotheksbesitz an den Pfarrer Heinrich Ham(me) in der Neumark. Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. T. 101:1953 s. 353—412.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 240.

HECKEL Johannes: Lex charitatis. Eine juristische Untersuchung über das Recht in der Theologie Martin Luthers. C. H. Beck München 1953 s. 219. Abh. d. Bayerischen Akademie d. Wissenschaft, Philos.-Histor. Klasse. Neue Folge Heft 36.

Rec.: Beyer Hans, Hist. Zeitschrift Bd 180 s. 322—324.

Badania nad poglądami Lutra na prawo, nad jego filozofią prawa z punktu widzenia teologii luterańskiej.

HERMANN R.: Die Probleme der Excommunication bei Luther und Thomas Erasmus. Zeitschrift für Systematische Theologie 33:1954 s. 103—136.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 980.

HINRICHS Carl: Luther und Münzer. Ihre Auseinandersetzung über Obrigkeit und Widerstandsrecht. Berlin 1952 W. de Gruyter s. VIII, 187. — Arbeiten zur Kirchengeschichte. Bd 29.

Rec.: Bornkamm Heinrich, Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 324—326.

Autor, zajmując się analizą pism Münzera pozostawia na uboczu jego poglądy religijne i stara się przedstawić rozwój myśli rewolucyjnej Münzera w powiązaniu z ówczesną sytuacją i rozwojem wypadków historycznych.

HOLLWEG W.: Bernhard Buwo, ein ostfriesischer Theolog aus dem Reformationsjahrhundert. Jb. Ges. f. bild. Kunst u. vaterl. Altertümer zu Emden. Jg 33:1953 s. 71—90.

Not.: Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 196.

Biografia zwolennika Zwingliego i Bullingera, znanego we wschodniej Fryzji, Niderlandach i Palatynacie z wystąpień przeciw nowochrześcom.

JOACHIMSEN Paul: Die Reformation als Epoche der deutschen Geschichte. In vollständiger Fassung erstmals aus dem Nachlass hrsg von Otto Schottenloher. München 1951 Kaiser u. Oldenbourg s. 312.

Rec.: Hinrichs Carl, Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 94—96.

Próba wykazania znaczenia reformacji i osoby Lutra dla rozwoju historycznego Niemiec, a w szczególności dla kształtowania się niemieckiego poczucia narodowego. Autor podkreśla ścisły związek między humanizmem, protestantyzmem a niemiecyzną.

JUNG Otto: Michael Phillip Beuther (1564—1616) Generalsuperintendent des Herzogtum Zweibrücken. Ein Beitrag zur pfälzischen Reformationsgeschichte. Roxheim/Pfalz 1954 s. 103. Veröffentl. d. Vereins f. pfälz. Kirchengeschichte. Bd 5.

Not.: Fuchs W. P.; Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 418—419.

KOOIMAN W. J.: Luther, zijn weg en werk. Ten Have. Amsterdam 1954 s. 224.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1117.

LAU Franz: Georg III von Anhalt (1507—1553), erster evangelischer „Bischof“ von Merseburg. Seine Theologie und seine Bedeutung für die Geschichte der Reformation in Deutschland.

Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Univ. Leipzig, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Jg 2:1953/54 Na 2/3 s. 139—152.

Not.: Zeitschrift. f. Geschichtswissenschaft. s. 501.

LOEVENICH W.: Luther als Ausleger der Synoptiker. Forschungen zur Geschichte und Lehre des Protestantismus. Ser. 10 T. 5 München 1954.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 980.

LONGHURST J. E.: Luther and the Spanish Inquisition. The Case of Diego de Uceda 1528—1529. University of New Mexico. Albuquerque 1953.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 292.

MEISSINGER K. A.: Der Katholische Luther. München 1952.

Rec.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 617.

Koncepcja autora, oceniona krytycznie przez recenzenta polega na zacieraniu przeciwieństw pomiędzy nauką Lutera a katolicyzmem.

MUNTER C. J.: Het Avondmaal bij Luther. Oppenheim. Groningue 1954 s. VI 124.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1117.

Rozwój zapatrywań Lutera na Ostatnią Wieczerzę i Komunię.

ROTTSCHES H. F.: Luthertum und Calvinismus in Nassau-Dillenburg. Beitrag zur Kirchenpolitik in Nassau-Dillenburg unter Wilhelm d. Alten und Johann d. Alten. Herne, Mainz 1954 s. XXX, 79.

Not.: Fohrer Georg, Hist. Zeitschrift. Bd 180 s. 191.

STERN Leo: Martin Luther und Philipp Melancton — ihre ideologische Herkunft und geschichtliche Leistung. (Eine Studie der materiellen und geistigen Triegkräfte und Auswirkungen der deutschen Reformation). Wissenschaftliche Zeitschrift der deutscher Martin-Luther-Univ. Halle-Wittenberg, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe. Jg 2:1952/53 Nr 3 s. 179—222.

Not.: Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft s. 503.

VOLZ Hans: Beiträge zu Melanchtons und Calvins Auslegungen des Propheten Daniel, *Zeitschrift f. Kirchengesch.* s. 93—118. Bd 1955/56.

Autor naświetla tło polityczne pracy Melanchtona.

VOLZ Hans: Eine neue studentische Nachschrift von Luthers erster Galaterbriefvorlesung von 1516—17. *Zeitschrift f. Kirchengesch.* Bd 1954/55 s. 72—96.

Odnaleziony jedyny kompletny egzemplarz druku z r. 1543 pozwala na scharakteryzowanie poglądów Lutera w okresie przedreformacyjnym.

VOLZ H.: Hundert Jahre Wittenberger Bibeldruck 1522 bis 1626. Häntzschel. Göttingen 1954 s. 168. Arbeiten aus d. Staats- und Univ.-Bibl. Göttingen. Hainbergerschriften, N. F. Bd 1.

Not.: Bornkamm Heinrich, *Hist. Zeitschrift.* Bd 180 s. 411—412.

Reformacja w Prusiech

HUBATSCH Walther: Eckpfeiler Europas. Probleme des Preussenlandes in geschichtlicher Sicht. Heidelberg 1953 s. 141.

Rec.: Schumacher Bruno: *Hist. Zeitschrift.* Bd 179 s. 344—346.

6 szkiców o tendencjach rewizjonistycznych — drugi z nich pt. „Der Ausgang des Ordensstaaten in Preussen“ wskazuje na związek pomiędzy zwycięstwem reformacji a świadomością narodową mieszkańców Prus Książęcych.

ROTH Erich: Die unbekannte Urform der Konfession Albrechts von Preussen. *Zeitschrift f. Kirchengesch.* Bd 1954/55 s. 272—294.

Dokładna analiza pierwotnej treści, rękopisu, wpływów oraz zapożyczonych motywów i wtrętów w oparciu o szczegółowe studia archiwalne.

Reformacja w Szwajcarii. Zwingli, Kalwin

BURCKHARDT Carl J.: Vier historische Betrachtungen. Manesse Verlag. Zürich 1953 s. 107.

Rec.: Stadler Peter, *Hist. Zeitschrift.* Bd. 179 s. 132—134.

Pierwsze z tych studiów „Calvin und die theokratische Staatsform“ wykazuje źródła powstania ustroju gminowładczego. Autor przypisuje w tej mierze wybitną rolę samemu Kalwinowi.

CALVETTI G.: I presupposti filosofici delle dottrina calvinistica del „servo arbitrio“. *Rivista di filosofia neo-scolastica.* 44:1952 s. 301—333.

Not.: *Riv. Stor. Ital.* s. 608.

CHAIX Paul: Recherches sur l'imprimerie à Genève de 1550—1564. Droz. Genève 1954 s. 261. *Travaux d'Humanisme et Renaissance* 16.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1141.

L'Escalade de Genève 1602. Histoire et Tradition. Par Paul F. GEISENDORF, André BURGER, François RUCHON, Henri GRANDJEAN, Bernard GAGNEBIN, Louis BLONDEL, Gustave DAMUR, Clément BOSSON, Jean-Pierre FERRIER, Alexandre Julien 8°. Genève s. X, 557, tabl. 10, mapa 1, plan 1, fig. 1.

Rec.: Drouot H.; Rev. Hist. T. 214.

Wydanie jubileuszowe (w 350-lecie) oparte na nowych badaniach archiwalnych jest cennym wkładem do historii Genewy.

FARNER Oskar: Huldrych Zwingli. Bd 3: Seine Verkündigung und ihre ersten Früchte, 1520—1525. Zwingli-Verlag. Zürich 1954 s. VI, 615.

Rec.: Büsser Fritz, Schweiz. Zeitschrift f. Gesch. s. 521—523.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1133—1134.

Autor, historyk-teolog, daje w powyższym tomie początki działalności Zwingliego w Zurychu.

LAJEUNIE J. E. M.: Nouveaux documents sur l'Escalade de Genève. Correspondance entre Henri IV et Béthune, ambassadeur de France à Rome, 1602—1604. Mémoires de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Genève T. 38:1952 s. 191—473 i odb.

Rec.: Drout H., Rev. Hist. T. 231 s. 121.

Prócz spraw genewskich korespondencja dotyczy stosunków politycznych Francji, Hiszpanii i papieżstwa.

LENGWILER Edouard: Die vorreformatorischen Prädikanturen der deutschen Schweiz von ihrer Entstehung bis 1530. Kanisiusdruckerei Freiburg 1955 s. XIV, 97.

Not.: Rev. d'Hist. Eccl. s. 1131.

LOCHER G. W.: Das Geschichtsbild Huldrych Zwinglis. Theologische Zeitschrift. Jg 9:1953 s. 275—302.

Not.: Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 407.

Praca wykazuje, że prawdziwie średniowieczne napięcie uczuć religijnych doprowadziło Zwingliego do wiary, że przez niego sam Chrystus głosi Ewangelię.

PEACHEY P.: Social Background and Social Philosophy of the Swiss Anabaptists 1525—1540. Mennonite Quart. Rev. 28:1954 s. 102—127.

Not.: Hist. Zeitschrift. Bd 179 s. 192.

Praca wykazuje, że ruch anabaptystyczny jest ruchem religijnym powstałym z różnic w pojmowaniu Biblii, a nie ruchem społecznym. Autor rozpatruje na dowód swej tezy skład społeczny imiennie znanych anabaptystów.

STARK Franz: Die Glaubenspaltung im Lande Appenzell bis zur Badener Disputation 1526. Genossenschaft-Buchdruckerei. Appenzell 1955 s. IX, 92.

Rec.: Bucher Adolf, Schweiz. Zeitschrift f. Gesch. s. 522—523.

Uzupełniona praca z r. 1946, ze szkoły prof. Vaselli, omawia szeroko stosunki przedreformacyjne, by na tym tle dać motywację dalszego przebiegu wydarzeń.

VASELLA O.: Abt Theodul Schlegel von Chur und seine Zeit. 1515—1529. *Revue d'Histoire Ecclésiastique Suisse* 1954, cahier 11.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 216—218.

Walka katolików i protestantów w kantonie Chur, w oparciu o wszechstronne studia archiwalne.

Reformacja w Szwecji

BELFRAGE Sixten: Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Gleerups förlag. Lund 1955 s. 286.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1125.

Autor psalmów w XVI w., naturalny syn Karola IX. Streszczenie po niemiecku.

GÖRANSSON S.: De svenska studienresorna och den religiösa kontrollen från reformationstiden till frihetstiden. Upsala 1951.

Rec.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 964—966.

O wyjazdach szwedzkiej młodzieży na studia zagraniczne i kontroli roztaczanej nad nimi, by nie dopuścić obcych wpływów religijnych.

Reformacja na Węgrzech

MAKKAI Lászlo: A magyar puritánismus harca a feudalismus ellen. Budapest 1952 s. 186.

Rec.: Gáscová A., *Historicky Casopis*. R. 2:1954 s. 449—452.

Antyfeudalna walka węgierskich purytan. Ruch zapoczątkowany ok. 1630 w miasteczkach rolniczych wschodnich Węgier.

Reformacja we Włoszech

POMMIER E.: L'itinéraire religieux d'un moine vagabond italien au XVI s. *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'Ecole française de Rome* T. 66:1954 s. 293—322.

Not.: *Rev. d'Hist. Eccl.* s. 1045.

Materiał wydobyty z zeznań przed trybunałem inkwizycji przechowanych w Archivio di Stato w Wenecji dotyczy reformacji we Włoszech.

DE WIND H. A.: Italian Hutterite Martyrs. *Archiv. für Reformationsgeschichte*. Jg 45:1945 s. 163—185.

Not.: *Hist. Zeitschrift*. Bd 179 s. 196.

Dotyczy kilku śledstw inkwizycji w Wenecji.